# INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA AKADEMIK MUVAFFAQIYATNI IFODALOVCHI METAFORIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI

Gulhayo Mamatova Baxtiyor qizi
*Qarshi Xalqaro Universiteti*
*Filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili) yo‘nalishi*
*2-bosqich talabasi*

***Annotatsiya***. *Ushbu maqolada akademik diskuirsda keng qo‘llanadigan metaforik birliklarning ingliz va o‘zbek tillaridagi lingvokulturologik xususiyatlari qiyosiy o‘rganiladi. Ishning dolzarbligi til va tafakkur munosabatida ta’limiy hamda ilmiy muvaffaqiyat tushunchasining milliy-madaniy kodlar orqali ifodalanishini aniqlash zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqot jarayonida har ikkala tildagi leksik-frazeologik manbalardan saralab olingan metaforik birliklar konseptual va semantik tahlilga tortildi*

***Kalit so‘zlar:*** *akademik muvaffaqiyat, konseptual metafora, kognitiv tilshunoslik, lingvokulturologiya, ingliz tili, o‘zbek tili, semantik tahlil.*

## KIRISH.

Inson tafakkuri absrtakt tushunchalarni o‘z-o‘zidan, bo‘shliqda idrok eta olmaydi. Biz obyektiv borliqdagi ko‘z bilan ko‘rib, qo‘l bilan ushlab bo‘lmaydigan hodisalarni — aqliy mehnat, ruhiy holat, ijtimoiy munosabatlar va xususan, akademik muvaffaqiyatni — aniq, moddiy va shaklga ega bo‘lgan obrazlar vositasida anglaymiz. Shu ma’noda, metafora shunchaki nutqni bezatuvchi badiiy-tasviriy vosita yoki ritorik usul emas, balki inson kognitiv tizimining, dunyoni konseptualizatsiya qilish jarayonining tayanch mexanizmidir.

XX asrning oxirida Jorj Lakoff va Mark Jonson tomonidan ilgari surilgan *Konseptual metafora nazariyasi* (*Conceptual Metaphor Theory*) tilshunoslikda tub burilish yasadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, inson zehni doimiy ravishda murakkab sohalarni (*target domain* — nishon sohasi) sodda va tajribada sinalgan sohalar (*source domain* — manba sohasi) orqali xaritalashtiradi (*mapping* qiladi). Akademik soha — inson hayotidagi eng murakkab, uzoq davom etadigan va aqliy resurslarni talab qiladigan jarayonlardan biri bo‘lgani uchun ham, turli madaniyatlarda o‘ziga xos konseptual ko‘chirishlar tizimini yuzaga keltirgan.

Aynan **ingliz va o‘zbek tillari** doirasida akademik muvaffaqiyat metaforalarini qiyosiy tadqiq etish muhim ilmiy-pragmatik va lingvokulturologik muammoni

o‘rtaga tashlaydi: *Xo‘sh, turli sivilizatsiya va madaniyat vakillari uchun ta’limiy zafar nima? U shaxsiy cho‘qqini zabt etishmi yoki jamoaviy mas’uliyat va ma’rifat urug‘ini undirishmi?*

**Tadqiqotning ilmiy muammosi va dolzarbligi**

Ingliz tili global ilm-fan va akademik muloqotning asosiy vositasi sifatidagi faoliyatida natijadorlik, individualizatsiya hamda pragmatik samaradorlikka yo‘naltirilgan lingvistik mexanizmlarni shakllantirgan. O‘zbek tili esa asrlar davomida Sharq renessansi, islomiy-ma’rifiy qadriyatlar, ustoz-shogird an’analari va dehqonchilik madaniyati ta’sirida o‘ziga xos va boy metaforik qatlamni qaror topdirgan.

Bugungi kunda madaniyatlararo muloqot va ta’lim integratsiyasi jadallashgan bir paytda, ikki til sohiblarining akademik muvaffaqiyatni idrok etishidagi kognitiv tafovutlarni o‘rganish shunchaki leksikografik qiyoslash emas, balki **filosofik va lingvokulturologik zaruratdir**. Chunki metaforik doiradagi farqlarni anglamaslik tarjimada ma’no ko‘chishiga, xalqaro akademik muloqotda esa konseptual tushunmovchiliklarga olib keladi.

**Tadqiqotning maqsadi va vazifalari**

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — ingliz va o‘zbek tillaridagi akademik diskuirsda qo‘llanadigan metaforik birliklarning kognitiv-semantik tabiatini ochib berish va ularning milliy-madaniy kodlar bilan bog‘liqligini isbotlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi **ilmiy vazifalarni** hal etish nazarda tutilgan:

Har ikki tilning leksik va frazeologik manbalaridan akademik muvaffaqiyat, bilim olish va ta’limiy erishuvlarga oid metaforik birliklarni saralab olish va korpus shakliga keltirish;

Saralangan birliklarni konseptual manba sohalari (*nur/manba, yo‘l/harakat, bino/inshoot, hosil/meva*) bo‘yicha tasniflash va ularning kognitiv xaritasini chizish;

Ingliz va o‘zbek tillaridagi metaforik birliklarning semantik, strukturaviy va lingvokulturologik xususiyatlarini qiyosiy-chog‘ishtirma tahlil qilish;

Har bir til sohibining akademik muvaffaqiyatga bo‘lgan mental-psixologik munosabatini (individualizm vs. jamoaviylik, natija vs. jarayon) ochib berish.

**Metodologik baza**

Tadqiqotning nazariy-metodologik poydevorini J. Lakoff, M. Jonson, Z. Kovechesh kabi xorijiy kognitologlarning, shuningdek, N. Mahmudov, Sh. Safarov kabi o‘zbek tilshunoslarining konseptual metafora va lingvokulturologiyaga oid nazariy qarashlari tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida **konseptual tahlil**, **qiyosiy-chog‘ishtirma usul**, **komponentlar tahlili** hamda **lingvokulturologik interpretatsiya** metodlaridan kompleks ravishda foydalanildi.

## 1. KONSEPTUAL METAFORALARNING SEMANTIK VA TAHLILIY PARADIGMASI

Insoniyatning intellektual faoliyati va akademik erishuvlari abstrakt kategoriyaga kirgani bois, har bir til tizimi uni o‘z madaniy-tarixiy tajribasidan kelib chiqib moddiylashtiradi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi akademik diskuirs korpusi tahlil qilinganda, akademik muvaffaqiyat tushunchasi **to‘rtta asosiy konseptual domen** (*source domain*) doirasida xaritalanishi (*mapping*) aniqlandi.

**AKADEMIK MUVAFFAQIYAT**

***(Target Domain — Metaphorik Tuzilma)***

| 🎯 (Target Domain) AKADEMIK MUVAFFAQIYAT | | | |
|---|---|---|---|
| ▼ | | | |
| **1. NUR / MANBA** ***(Light / Source)*** | **2. YO‘L / BALAND-LIK** ***(Journey / Height)*** | **3. MEVA / HOSIL** ***(Crop / Fruit)*** | **4. BINO / INSHOOT** ***(Building)*** |

**Chizmada keltirilgan tushunchalarning qisqacha izohi:**

**1. Nur / Manba (Light / Source): Bilim, ma'rifat va tushunishning yoritu-vchi manbai sifatida akademik muvaffaqiyat.**

**2. Yo‘l / Balandlik (Journey / Height): O'qish, izlanish va cho'qqilarni zabt etish yo'lidagi bosqichma-bosqich harakat.**

**3. Meva / Hosil (Crop / Fruit): Qilingan mehnat, o'qish va harakatlarning amaldagi natijasi, baholar va yutuqlar.**

**4. Bino / Inshoot (Building): Mustahkam poydevor asosida quriladigan bilimlar saroyi va kasbiy shakllanish.**

### 1.1. "BILIM — NUR / MANBA" KONSEPTI (Knowledge is Light / Source)

Ushbu konseptual domen har ikkala tilda ham qadimiy ontologik ildizlarga ega bo‘lib, insoniyatning gnoseologik (bilishga oid) tajribasiga borib taqaladi. Nodonlik va bilimsizlik qorong‘ilik (*darkness/jaholat*), bilim esa yorug‘lik (*light/ziyo*) sifatida kodlashtiriladi.

***A) O‘zbek tilidagi semantik xususiyatlar:***

O‘zbek tilining leksik sathida ushbu konsept asosan **arabiy va forsiy o‘zlashmalar** hamda **turkiy tub so‘zlar** simbiozida namoyon bo‘ladi. Bilim olish

jarayoni shunchaki axborot yig‘ish emas, balki *qorong‘ilikdan yorug‘likka chiquvchi ma’naviy evolyutsiya* sifatida talqin etiladi.

**"Ilm — aql chirog‘i" / "Ziyo taratmoq":** Bu o‘rinda bilim egasi bo‘lgan shaxs (akademik/olim) passiv bilim tashuvchi emas, balki faol yorituvchi manba hisoblanadi. Lingvokulturolema sifatidagi *"ma’rifat"* so‘zi ham etimologik jihatdan ar. *'arafa* (bilmoq, anglamoq) fe’lidan kelib chiqqan holda, g‘oyaviy yorug‘likni anglatadi.

**"Ilmni igna bilan quduq qazigandek o‘rganmoq":** Bu idiomatik birlikda manba (*suv/nur*) va unga erishish usuli (*ignada quduq qazish*) o‘rtasidagi kognitiv ziddiyat o‘ta kuchli. Muvaffaqiyatga erishish uchun talab qilinadigan aqliy resurs va sabr-toqat moddiylashtirilgan.

**"Bilim koni" / "Zukko"**: Bilim o‘zida tuganmas moddiy boylikni (*kon*) mujassam etadi.

***B) Ingliz tilidagi semantik xususiyatlar:***

Ingliz tilida ushbu konsept **Aql-idrok davri** (*Age of Enlightenment*) va fizika/optika hodisalari bilan chambarchas bog‘liq.

**"Shed light on [a topic]" / "Illuminating research":** Ilmiy tadqiqot yoki akademik yutuq qorong‘ida qolgan ob’yektga nur yo‘naltirish (*to cast light*) deb tushuniladi.

**"Bright student" / "Brilliant mind":** Akademik jihatdan muvaffaqiyatli talaba o‘zidan nur taratuvchi ob’yekt (*bright/brilliant*) sifatida kognitivizatsiya qilinadi. *Brilliant* so‘zi etimologik jihatdan fr. *briller* (charqlangan olmosdek porlash) fe’liga borib taqalib, aqlning o‘tkirligi va noyobligini ifodalaydi.

**1.2. "MUVAFFAQIYAT — HARAKAT / FAZOVIY BALANDLIK" KONSEPTI (Success is a Journey / Height)**

Insoniyatning vertikal fazoni idrok etish tajribasi (*UP IS GOOD / DOWN IS BAD*) akademik diskuirsda juda kuchli o‘rin tutadi. Yo‘nalish balandlikka qarab o‘zgargani sari akademik maqom va muvaffaqiyat darajasi ortadi.

***A) Ingliz tilidagi pragmatik dinamika:***

Ingliz tilida akademik faoliyatga **poyga, loyiha yoki masofali sayohat** sifatida qaraladi. Bu o‘rinda har bir akademik erishuv aniq o‘lchanadigan nuqtadir:

**"Academic milestone":** Yo‘ldagi masofa toshi (*milestone*). Talabaning dissertatsiya yoqlashi yoki maqola chiqarishi sayohatdagi muhim belgilangan chegara hisoblanadi.

**"Climbing the academic ladder":** Bino yoki tog‘ga ko‘tarilish usuli. Zina (*ladder*) bu o‘rinda akademik iyerarxiyani (BSc $\rightarrow$ MSc $\rightarrow$ PhD $\rightarrow$ Professor) anglatadi.

**"Reaching the pinnacle of academic success":** *Pinnacle* (lot. *pinna* — bino cho‘qqisi, eng baland nuqta) so‘zi orqali akademik yutuqning eng yuqori nuqtasi geografik/me’moriy cho‘qqi bilan xaritalashtiriladi.

***B) O‘zbek tilidagi kognitiv talqin:***

O‘zbek tilida balandlik va yo‘l metaforasi ko‘proq **sinov va to‘siqlarni yengish** (*heroic effort*) ma’nosi bilan boyigan:

**"Akademik cho‘qqilarni zabt etish":** Ingliz tilidagi shunchaki ko‘tarilish (*climbing*)dan farqli ravishda, o‘zbek tilida *"zabt etish"* (harbiy-harakat metaforasi) fe’li qo‘llaniladi. Bu akademik muvaffaqiyat uchun kurashish va qarshiliklarni yengish kerakligini ko‘rsatadi.

**"Ilm dovonlaridan o‘tish":** *"Dovon"* (tog‘li yo‘ldagi qiyin o‘tish joyi) tushunchasi orqali ta’limdagi bosqichlar va imtihonlar shunchaki navbatdagi qadam emas, balki xavfli va mas’uliyatli burilish nuqtasi deb qabul qilinadi.

**1.3. "BILIM / MUVAFFAQIYAT — MEVA / HOSIL" KONSEPTI (Knowledge is a Crop / Fruit)**

Har ikki xalqning agrar va biologik tajribasi akademik natijani o‘simlikning o‘sishi va hosil berishi jarayoniga o‘xshatishni taqozo etgan.

Urug‘ qadash (Izlanish/O‘qish) ⟶ Parvarish (Zahmat) ⟶ Hosil yig‘ish (Muvaffaqiyat/Unvon)

***A) O‘zbek tilidagi lingvokulturologik chuqurlik:***

O‘zbek xalqining dehqonchilik madaniyati til sohiblarining mentalitetida chuqur iz qoldirgan:

**"Zahmatli mehnatning rohatini ko‘rmoq" / "Ilm mevasini termoq":** Akademik muvaffaqiyat bu — bir kechada keladigan hodisa emas, balki uzoq muddatli mavsumiy mehnat (urug‘ bo‘lib ekilgan bilimning unib chiqishi) natijasidir.

**"Pishiq-puxta bilim" vs. "Xom fikr":** Bilim darajasi meva va hosilning pishib yetilish darajasi (*matured vs. unripe*) bilan baholanadi. Tayyor bo‘lmagan dissertatsiya yoki ilmiy g‘oya *"xom"* deb ataladi.

***B) Ingliz tilidagi analogik iboralar:***

**"Bear fruit":** *"Her years of rigorous research finally bore fruit"* (Muvaffaqiyatli izlanishlari nihoyat meva berdi).

**"Reap the rewards / Harvest knowledge":** Lotincha *reap* (o‘roq bilan hosilni o‘rib olmoq) fe’li akademik mukofotni yig‘ish harakati bilan bir xillashtiriladi.

**1.4. "BILIM — BINO / INSHOOT" KONSEPTI (Knowledge is a Building)**

Aqliy bilimlarni tizimlashtirish va ularning poydevorini baholashda me’morchilik (konstruktiv) metaforalari qo‘llaniladi.

| Til | Metaphorik birlik | Kognitiv manba va semantik vazifasi |
|---|---|---|
| **Ingliz tili** | *Solid foundation of knowledge* | Bilim — bino poydevori. Poydevor bo‘lmasa, bino (karyera) qulaydi. |
| **Ingliz tili** | *Construct a logical argument* | Ilmiy mantiq va g‘oyani g‘ishtma-g‘isht terib bino barpo etish. |
| **O‘zbek tili** | *Bilimning poydevori mustahkam* | Bino poydevoriga qilingan ishora; fundamental bilimlarga berilgan baho. |
| **O‘zbek tili** | *Poydor bilim / Ilm imorati* | *"Imorat"* konsepti orqali bilim va ilm-fan ulug‘vor inshoot sifatida gavdalantiriladi. |

## 2. METAFORALARDAGI MILLIY-MADANIY, RUHIY VA SOTSIOLINGVISTIK TAFOVUTLAR

Til va madaniyatning o‘zaro munosabatini o‘rganuvchi lingvokulturologiya fanining asosiy qoidalaridan biri shuki, har bir til o‘z sohiblarining qadriyatlar tizimi va hayotiy uslubini o‘zida aks ettiradi. Akademik diskuirs ham bundan mustasno emas. Ingliz va o‘zbek tillaridagi akademik muvaffaqiyat metaforalari tahlili har ikki jamiyatning ta’limiy qadriyatlari o‘rtasida chuqur **sotsiolingvistik va psixolingvistik tafovutlar** mavjudligini ko‘rsatadi.

| AKADEMIK DISKURS: LINGVOKULTUROLOGIK MODEL | |
|---|---|
| INGLIZ TILI | O‘ZBEK TILI |
| Individualizm (Shaxsiy yutuq)<br>Pragmatik natijadorlik (Payoff)<br>Raqobat va ustunlik (Competitive edge) | Mliyaviylik (Kollektivism)<br>Ma’naviy burch va sabr<br>Ustoz va oila roziligi |

### 2.1. INDIVIDUALIZM VA JAMOAVIY MAS’ULIYAT KONSEPSIYASI

G‘arb va Sharq madaniyatlarining eng markaziy farqlaridan biri bu — shaxsning jamiyatdagi o‘rniga bo‘lgan munosabatdir. Geert Hofstede o‘zining madaniy o‘lchamlar nazariyasida (*Cultural Dimensions Theory*) ta’kidlaganidek, anglo-sakson madaniyati yuqori individualizm indeksi bilan, o‘zbek jamiyati esa kollektivistik (jamoaviy) qadriyatlar bilan ajralib turadi. Bu holat metaforik birliklar doirasida yaqqol ko‘rinadi.

***A) Ingliz tili: Shaxsiy ustunlik va raqobat***

Ingliz tilida akademik muvaffaqiyat birinchi navbatda **shaxsiy karyera, individual g‘alaba hamda boshqalardan ajralib turish** vositasi sifatida kognitivizatsiya qilinadi:

**"Competitive edge in academics":** Pichoq yoki qurolning keskir tigi (*edge*) metaforasiga tayanilgan ushbu ibora talabaning boshqa tengdoshlariga nisbatan

ustunligini, raqobatda g‘olib chiqishini anglatadi. Muvaffaqiyat bu — boshqalarni ortda qoldirishdir.

**"Self-made scholar":** Ilmiy darajaga faqat o‘z kuchi va shaxsiy harakati bilan erishgan inson. Bu o‘rinda jamoa yoki ustozning roli ikkinchi darajaga tushadi.

**"Stand out from the crowd":** Olomondan/ko‘pchilikdan ajralib turish. Akademik iqtidor shaxsning individualligi va o‘zgachaligi bilan baholanadi.

***B) O‘zbek tili: Jamoaviy g‘urur va ma’naviy burch***

O‘zbek madaniyatida talaba yoki tadqiqotchining erishgan akademik muvaffaqiyati individual doiradan chiqib, **oila, sulola, ustoz va jamiyatning yutug‘iga** aylanadi:

**"Yuzini yorug‘ qilmoq" / "Yuz qaroligi":** Yuzning yorug‘ bo‘lishi metaforasi insonning ota-onasi, ustozlari hamda el-yurt oldidagi ma’naviy mas’uliyatini anglatadi. Muvaffaqiyat — ustoz va oilaning ishonchini oalashdir.

**"Ustozning etagidan tutmoq" / "Ustoz duosini olmoq":** O‘zbek akademik diskuirsida *"ustoz"* obrazi muqaddaslashtiriladi. Akademik muvaffaqiyatga ustozning ilmi va ma’naviy duosisiz erishib bo‘lmaydi deb hisoblanadi. Ingliz tilida bu tushuncha shunchaki *"academic supervisor"* yoki *"mentor"* so‘zlari bilan berilib, sof rasmiy va professional munosabatni anglatadi.

**"El-yurtga naf tegmoq":** Ilm egallashning yakuniy maqsadi shaxsiy manfaat emas, balki jamiyat va xalqqa xizmat qilish hisoblanadi.

**2.2. JARAYON VA NATIJANING PRAGMATIK TALQINI: "SABR" VS "SAMARA"**

Ikkala til sohiblarining vaqtga (*time perception*) va harakat xarakteriga bo‘lgan munosabati metaforalarda aks etgan.

**METAPHORIK TUZILMALAR TAQQOSI**

*(Ingliz va O‘zbek tillaridagi konseptual yondashuvlar)*

| US INGLIZ TILI | UZ O‘ZBEK TILI |
|---|---|
| [Harakat]<br>▼<br>[Aniq Natija / Payoff]<br>(Tez va samarali) | [Mashaqqat / Sabr]<br>▼<br>[Kamolot / Ziyo]<br>(Uzoq muddatli zahmat) |

**Taqqoslash va izoh:**

**Ingliz tilidagi model** pragmatik va natijaga yo'naltirilgan bo'lib, harakat tez va samarali natija (Payoff) berishiga urg'u beradi.

**O'zbek tilidagi model** esa chuqur ma'naviy-falsafiy yondashuvni aks ettirib, kamolot va ziyoga erishish uchun mashaqqat va uzoq muddatli zahmat (sabr) talab etilishini ko'rsatadi.

O‘zbek tilidagi frazeologiya va idiomalarda akademik muvaffaqiyatning o‘zidan ko‘ra, ungacha bo‘lgan **sabr-toqatli va zahmatli jarayon** ko‘proq maqtovga sazovordir:

**"Igna bilan quduq qazimoq":** Mashaqqat metaforasi. Bilim olish jarayonidagi mikroskopik va sekin, ammo to‘xtovsiz mehnat.

**"Tungi chiroqni o‘chirmay o‘qimoq" / "Kuz chirog‘i":** Uyqu va shaxsiy halovatdan kechish evaziga erishiladigan aqliy kamolot.

**"Zahmat chekmoq":** *Zahmat* (ar. zahmat — og‘irlik, qiyinchilik) so‘zi orqali o‘quvchining jismoniy hamda ruhiy toliqishi muvaffaqiyatning ajralmas va shart bo‘lgan qismi sifatida ko‘riladi.

***B) Ingliz tilida pragmatizm va samaradorlik***

Ingliz tilida e’tibor jarayondagi azob-uqubatga emas, balki **natijaning aniqligi, tezligi va amaliy qiymatiga** qaratiladi:

**"Academic payoff":** *Payoff* (investitsiya qarorining moddiy qaytishi) so‘zi orqali o‘qish va tadqiqotga sarflangan vaqt va pulning o‘zini oqlashi tushuniladi. Akademik yutuq — samarali investitsiyadir.

**"Fast-track your degree":** O‘qish bosqichlarini jadallashtirilgan rejimda, vaqtni tejagan holda tamomlash. Jarayonni cho‘zish emas, balki natijaga tezroq erishish qadrlanadi.

**"High-yield research":** Yuqori daromadli/samarali ilmiy izlanish. Ilmiy muvaffaqiyat beradigan natijasi (sitatalar, grantlar, patentlar) bilan o‘lchanadi.

**2.3. IDIOMATIK VA ETİMOLOGIK TAHLIL JADVALI**

Quyidagi jadvalda har ikki dildagi iboralarning kelib chiqish manbalari va ularning orqasida turgan madaniy kontekst aks etgan:

| **Konseptual soha** | **Inglizcha ibora va kelib chiqishi** | **O‘zbekcha ibora va kelib chiqishi** | **Lingvokulturologik tafovut** |
|---|---|---|---|
| **Imtihon / Sinov** | **Pass with flying colors**<br><br>*(Harbiy fleet g‘alabasi)* | **Yuzi yorug‘ bo‘lmoq**<br><br>*(Axloqiy va ma’naviy poklik)* | Inglizchada g‘alaba oshkora tantana; o‘zbekchada esa ichki va ijtimoiy or-namus. |

| Konseptual soha | Inglizcha ibora va kelib chiqishi | O‘zbekcha ibora va kelib chiqishi | Lingvokulturologik tafovut |
|---|---|---|---|
| **Qunt bilan o‘qish** | **Hit the books** *(Agressiv/faol jismoniy harakat)* | **Kitobga sho‘ng‘imoq** *(Suv/ruhiy dunyoga kirib ketish)* | Inglizchada harakat va energiya; o‘zbekchada esa ruhiy va aqliy konsentratsiya. |
| **Bilim bazasi** | **Know something inside out** *(Kiyimning ichtashini bilish)* | **Suv qilib ichib yubormoq** *(Moddiy moddani tanaga singdirish)* | Inglizchada ob’yektning strukturasini bilish; o‘zbekchada bilimni vujudga singdirish. |
| **O‘quv qunt qilmadi** | **Cut corners** *(Yo‘lni qisqartirib kesib o‘tish)* | **Yuzaki o‘qimoq / Chala savod** *(Suvning yuzida qalqish / xomlik)* | Inglizchada jarayonni noqonuniy tezlashtirish; o‘zbekchada chuqurlik va puxtalikning yo‘qligi |

## XULOSA VA AMALIY TAVSIYALAR

Ingliz va o‘zbek tillaridagi akademik muvaffaqiyatni ifodalovchi metaforik birliklarning kognitiv-semantik hamda lingvokulturologik tahlili quyidagi **nazariy va amaliy xulosalarga** kelish imkonini berdi:

**Gnoseologik va kognitiv universalizm:** Har ikkala dilda ham akademik muvaffaqiyat va bilim olish jarayoni insoniyatning umumiy tajribasiga tayanuvchi bir xil konseptual domenlar (*nur/manba, yo‘l/balandlik, hosil/meva, bino/inshoot*) orqali xaritalashtiriladi. Nodonlikning qorong‘ilikka, bilimning yorug‘likka, muvaffaqiyatning esa pishib yetilgan hosilga o‘xshatilishi har ikkala til sohibi uchun ham umumiy kognitiv model hisoblanadi.

**Lingvokulturologik va sotsiolingvistik xsusiyatlar:** Metaforalarning leksik-semantik sathida ikki xalqning madaniy qadriyatlari va dunyoqarashidagi farqlar aniq muhrlangan:

**Ingliz tilida** akademik muvaffaqiyat *individualism* (shaxsiy yutuq, ko‘tarilish), *pragmatism* (natijadorlik, investitsiyaning o‘zini oqlashi) va *competitive edge* (raqobatdagi ustunlik) kabi tushunchalar bilan uzviy bog‘langan.

**O‘zbek tilida** esa akademik muvaffaqiyat *jamoaviy mas’uliyat* (yuzi yorug‘ bo‘lmoq, el-yurtga naf tegmoq), *ustoz-shogird an’analari* (ustoz duosini olmoq) hamda *mashaqqat va sabr* (igna bilan quduq qazimoq, zahmat chekmoq) kabi ma’naviy-axloqiy kategoriyalar orqali shakllangan.

**Pragmatik va lingvodidaktik qiymat:** Akademik diskuirsdagi metaforik birliklar shunchaki uslubiy bezak emas, balki til sohibining ilmiy va ta’limiy faoliyatdagi xulq-atvorini yo‘naltiruvchi kognitiv xaritadir.

## AMALIY TAVSIYALAR VA KELAJAKDAGI TADQIQOTLAR

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda, quyidagi **amaliy tavsiyalarni** ilgari surish mumkin:

**Tarjimashunoslik sohasida:** Ilmiy va akademik matnlarni ingliz tilidan o‘zbek tiliga (va aksincha) tarjima qilishda kalkalash (so‘zma-so‘z tarjima) usulidan qochib, metaforalarning madaniy muqobillarini (*functional equivalents*) qo‘llash lozim. Masalan, *"competitive edge"* birikmasini shunchaki *"raqobatbardosh ustunlik"* emas, kontekstga qarab *"ustunlik manbai"* deb o‘girish maqsadga muvofiqdir.

**Xorijiy tillarni o‘qitish (ESP/EAP) metodikasida:** Akademik maqsadlar uchun ingliz tilini (Academic English) o‘rgatishda talabalarga shunchaki grammatik qoidalarni emas, balki ingliz akademik diskuirsidagi kognitiv metaforik modellashtirishni (*Academic Journey, Building an Argument*) singdirish zarur.

**Leksikografiya amaliyotida:** Izohli va ikki tilli lug‘atlarni tuzishda akademik iboralarning etimologik hamda lingvokulturologik izohlarini berib borish ularning qo‘llanish doirasini to‘g‘ri anglashga xizmat qiladi.

## ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **Lakoff, G., & Johnson, M.** (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.

2. **Kövecses, Z.** (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

3. **Mahmudov, N.** (2012). *Tilning mukammal tadqiqi yo‘lida*. Toshkent: Fan nashriyoti.

4. **Safarov, Sh.** (2006). *Kognitiv tilshunoslik*. Jizzak: Sangzor nashriyoti.

5. **Hofstede, G.** (2011). *Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context*. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1), 1-26.

6. **Knowles, M., & Moon, R.** (2006). *Introducing Metaphor*. London and New York: Routledge.

7. **Turdiyev, B.** (2020). *O‘zbek va ingliz tillarida kognitiv va lingvokulturologik metaforalar tahlili*. Toshkent: Mumtoz so‘z.

8. **Evans, V., & Green, M.** (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.